

the first part of the paper, the authors discuss the importance of the role of the state in the development of the economy. They argue that the state should play a leading role in the development of the economy, particularly in the early stages of development.

In the second part of the paper, the authors discuss the role of the state in the development of the economy. They argue that the state should play a leading role in the development of the economy, particularly in the early stages of development.

In the third part of the paper, the authors discuss the role of the state in the development of the economy. They argue that the state should play a leading role in the development of the economy, particularly in the early stages of development.

In the fourth part of the paper, the authors discuss the role of the state in the development of the economy. They argue that the state should play a leading role in the development of the economy, particularly in the early stages of development.

In the fifth part of the paper, the authors discuss the role of the state in the development of the economy. They argue that the state should play a leading role in the development of the economy, particularly in the early stages of development.

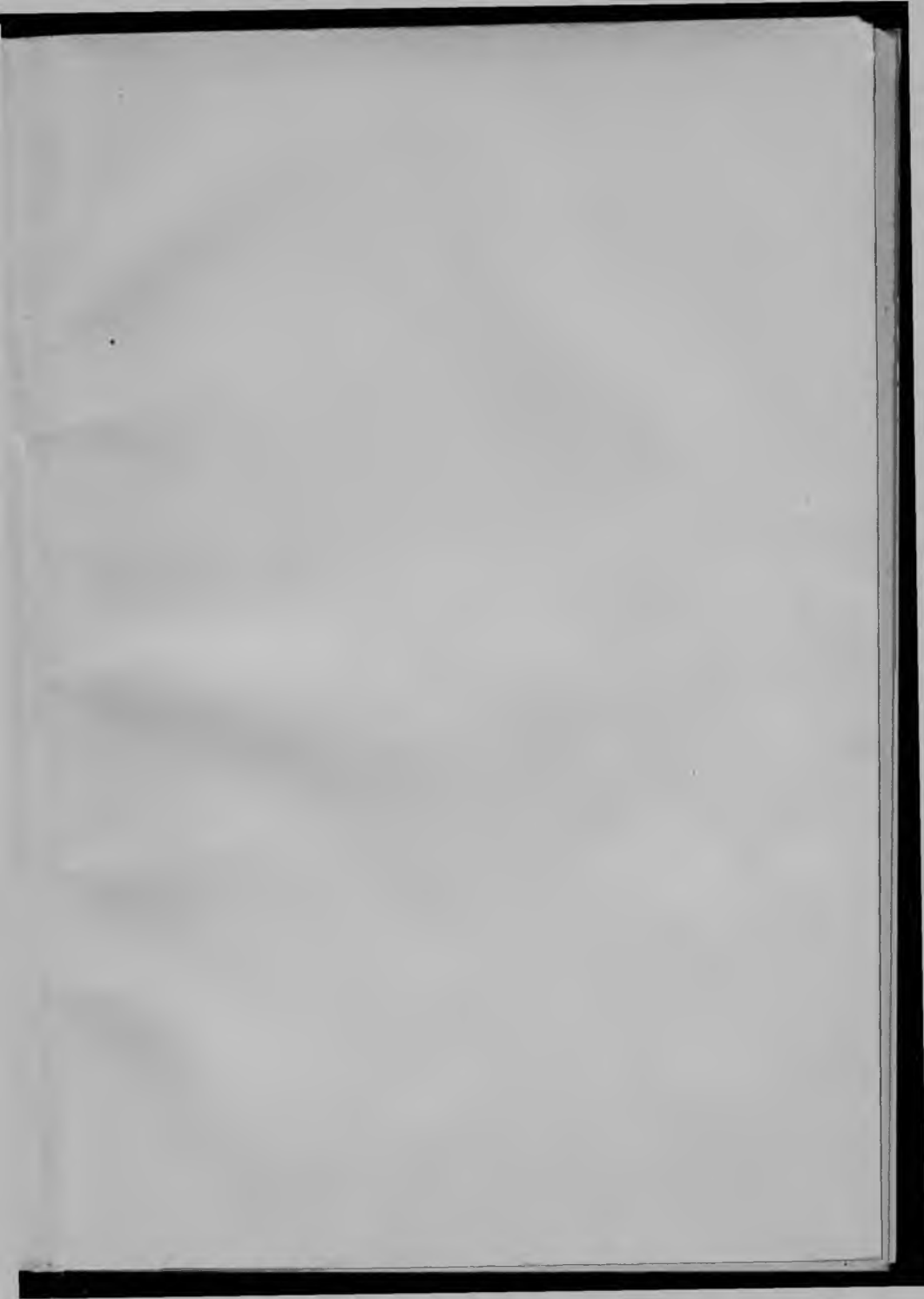
In the sixth part of the paper, the authors discuss the role of the state in the development of the economy. They argue that the state should play a leading role in the development of the economy, particularly in the early stages of development.

In the seventh part of the paper, the authors discuss the role of the state in the development of the economy. They argue that the state should play a leading role in the development of the economy, particularly in the early stages of development.

In the eighth part of the paper, the authors discuss the role of the state in the development of the economy. They argue that the state should play a leading role in the development of the economy, particularly in the early stages of development.

In the ninth part of the paper, the authors discuss the role of the state in the development of the economy. They argue that the state should play a leading role in the development of the economy, particularly in the early stages of development.

С. САН

У
И
Д

СЕЛЬ.
МОСКВА

С. ЧАГОДАЙЭВА

**ЎДЫШАШЛЫК ПЫРЦЫМ
ИТЎРАЙЫМАШ
ДА ПРОТРАВЛЫВАЙЫМАШ**

СЕЛЬХОЗГИЗ
МОСКВА

1933

189
697

~~Н 28-3~~
~~219~~

З. С. ЧЭГОДАЙЭВА

Мар. г.
2-602

ЎДЫШАШЛЫК ПЎРЦЇМ
И Т Ї Р Ё Й Ї М Ё Ш
ДЌ ПРОТРАВЛЫВАЙЫМАШ

Г.П.Б. в ЛНГР,
Ц. 1933 г.
АКТ № 210

179

697

Киб. № 1428

С Е Л Ъ Х О З Г И З Москва
1 9 3 3

Редактор А. Денисов.

Техредактор Вайнерман.

Сдано в производство 25/X—32 г. Подписано к печат: 9/II—33 г.

Индекс Н 53-БМ СХГИЗ 3658

Формат бумаги $82 \times 111 \frac{1}{32}$. Объем 2 п. л. В п. л. 17500 п. зн.

Уп. Главлита № Б-26701.

Заказ № 1476

Тираж 1000 экз.

17-я тип. треста „ПОЛИГРАФКНИГА“ Москва, Шлюзовая наб., 10

Агротъэхникыш пыт анчылмыла.

Колльэктивизаци пашам кэрдын ёштэн мимыдон кызыт хресаньвлэ сола хозайствын тын районвлаштыш колхозвлашты 80 — 90 процентым, пэрви йедынольичныёквлэ кидышты ылшы мўландым икараш ёштэныт. Кого силан совхозвлэм органызуйымы. 100 тыжэмат утла тракторвлэ социальистычэски нырвлашты ровотайат. Тэхэнь кого пашавлэ ёштэлт мимыдон СССР-ёштэна война йактэ ылшы доцын 30 мыльион гектар нэры кушкын (паснажок тьэхнычэски да важ пэркэ пушы кушкышвлэдон да шудывлэдон).

Сэк кого задачейк кызыт колхозвлэн тэхэнь ылэш: ёшкэ нырвылэшышты шачышым лўктэш манын пыт кырэдалмыла. Колхозвлашты тидым ёштэн шокташ ма кэлэш цилэ улы. Кого социальистычэски хозайствын преимушэствыжы пыт кинды шачышым совхозывлашты да колхозвлашты лўктэш пуа тышкэвэк, кышкэвэк йедынольичный хозайствы ныгынамат лўктэн ак шокты.

Каждый шошым йыдэок, угыц ўдым кампаны тынгалмыкы шўдыдон угыц органызуйымы машинно-тракторный станцивлэ ровотайаш тынгалыт. Сэк йажо угыц лэкшы машинэвлэжы больши да больши колхозвлэшкы да совхозвлэшкы шарлат (пуалты).

Сталинын историчэски 6 условывлэжыдон пашам тёр органыузйэн, цилэ сола хозайствы цаша — жэпышты виэн, виэн, пытын ёштэлтнэжы. Каждый колхоз ёшкэ

пашаштыжы агрономический наукам анчыктэн пумы-вләм бштэн миэн кәрдәш. Игыц ишты колхозвлән чот шукәмәш, ныйны лымлы йажо цаткыды хозайствыввлә лин мият. Шука колхозвләжок эртыш 1932 инок кинды шачышым ләктышым ик гәктаргыц 29 цәнтьэр йактә дә утларакат лүктэн шөктәнйт. Тәхән кого кинды шачыш колхозвләлән кинды заготовкым утыдон тәмәш вәлат агыл, дә каждый пашә кәчәш 3 килограм дә утларакымат пуэн кәртмәш ли. Цилә колхозыжок эчә тәнә йажон пашә кәмьдон хайзәнок ак кәртәп.

Айыртәмьнок шука колхозвләшты агротьэхнычәски мәрөприятим пыргымаш пашә худан кәә. Шука колхозыжы хозайствым наука шудымьдон видән вәлә кого кинды шачышым, нәләш лимым эчә ынгылән шоктыдәлыт. Тидьндон вәлы коммунист парты шьндымь задачым, — кого качәствы вәрц кьрәдәлмәш задачым социальистьичәски нырвләшты кинды шачышым когон лүктымәш задачым бштән шөктәнә.

СССР Совнаркомын дә Цәнтр. Комит. ВКП(б)-н 1932-ин 29 сәнтьавьрын лыкмы постановльәньыштыжы кинды шачышым лүктымь мәрөприятыввлә гишән кәләсымы:

„Хозайствым шәрән вәрым шукәмдән куштымашкыц кьрәдәлмәшым кинды шачышым лүктымь вәкьлә, йажон мүләндым йөнтәрмәшкьлә сәрәл колташ жәп шон. Тиды сола хозайствын кьзьйтшы жәпьн (стадын) вианьмәштыжы сәк кого ырды задачыжок ыләш“.

1933 иаш пландон 1932 и доцын шадангы, шьльы дә шож удьшашлык вәрөк 2 $\frac{1}{2}$ мьльион гәктар шукәмәш. Цилә удым вәржок 1 мьльион гәктар вәлә кушкәш, ик мьльионак пәләк гәктаржы шулдәкән ылшы культурвләм удым вәрым чьдәмдымьдон кинды удым вәр шукәмәш, шәрлә.

Пьтәрши шөшымшы агротьэхнычәски мәрөприятыввләжок удьшашлык пьрцьым йәмдылымәшкыц

тӱнгӱлӱлтӱт. Йажон ынгылӱп лӱктӱш манын, ти мӱро-
прийӱтьивлӱн, махань ӱдышӱшлык пӱрцӱи лишӱшлык
пыт пӱлӱш кӱлӱш. Малан пӱрцӱим пӱрцӱи итырайымы
машинӱ вашт колтат, дӱ машинӱжы кичӱ ровотайа
пӱлӱш кӱлӱш. Эчӱ машинӱжым кыцӱ йажон тӱрлӱн
шӱнтӱмбӱлӱ пӱлӱш кӱлӱш. Цилӱ тидӱвлӱ гишӱн ти кны-
гӱшты кӱлӱсымы.

Тӱнжӱн Блв
ӱдӱ жон
пӱ г
жж
у

Шалдыра дā тыгыды пйрцйвлāгйц шйтйш азымвлā.

Тэвэ икодым ўдымй шадангй азымвлāок ылыт (анчы 1-иш кар.) Ужат ти азымвлā мйнтйркй икань агылэп.

1 — иш кар. Шалдыра дā тыгыды пйрцйгйш лишй шйтйквлā.

Йушыжы молжыгйц шалдыра дā силан ылыт. Малын тэхэнь тйрсйр ылыт. Кыды пйрцйжй рокышкы угла когон кэлгйш вāрэштймй жэптон лин кэртнэжй, молада шйтйк йасын кйжгй рок вашт шйтэн лāктйн манаш линэжй.

Ти картйинйм анчэн кбнь, тэнэ литэ.

Цилā пйрцйвлā икнарй кэлгйцйшкок мўдāлтйнйт. Цилā ик жэпйнок ўдымй ылыт. Лач тйрсйржок пйрцйвлā икань агыл гишāн вэлй (таза, вусы) линйт. Кого нэлй пйрцйвлāжй силан азымым пуэнйт, вусы, каша пйрцйвлāгйц — худа линйт.

Шуку колхозвлāжок таза, дā каша пйрцйвлāн тэргāлтмāшйм (преимушэствым) пыт пāлэнок шотэлыт.

Кыцэ пырцы шытә, пытәриш качкышыжым Ышкы-
ләнчы кыжэц нәлэш дә ти качкыш маньарыкәшыжы
ситә, колхозвләшты тидым пәлымәш эчә ак ситы.

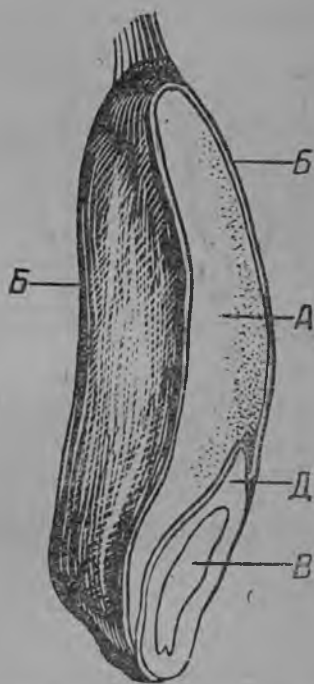
Пырцы кыцэ шытә.

2-шы карт. Шадангы пыр-
цым анчыктымы.

Пырцыштышы когорак та-
выкшы (А буквадон пәлыкым
ыштымы) шытышаш пырцын
кэрәл качкышыжы ылэш (пи-
тательный вэцэстәвлә). Тәхәп
питательный вэцэствәвләм сәк
йажо ош лашашышты дә әзә
шырәшышты вәлә мә мона.
Молы пырцыштышы тавыкшы,
комчы дә азымлыкшы ылэш.
(А дә эчә В буквәвләдон ан-
чыктымы). Ош лашашым йагы-
штымы годым комчы дә азым-
лыкшы (зародышыжат) шышы-
лышкы кәят. Азымлыкшы кэрәл
качкышвләгыцынчы айыртәм
пасна әрык лошты (щит лошты)
ылэш (Д — буквадон карт. ин-
шты анчыктымы).

Пырцы кукшы вәрышты, сү-
сәкышты кимыжы годым амал-
шы гань ылэш. Кэчы ырыктән
шынтымы начкы зәмляшкы
пырцы вәрәштын дә шытәш
тынгәлын.

Пытәриок важвләшты кайаш тынгәльвәы, вара
шытыкшы кушкәш тынгәльы, тиды ылыштәшвләм пуа
дә пыч (онымчылан) тынгәлтшышым пиштә.

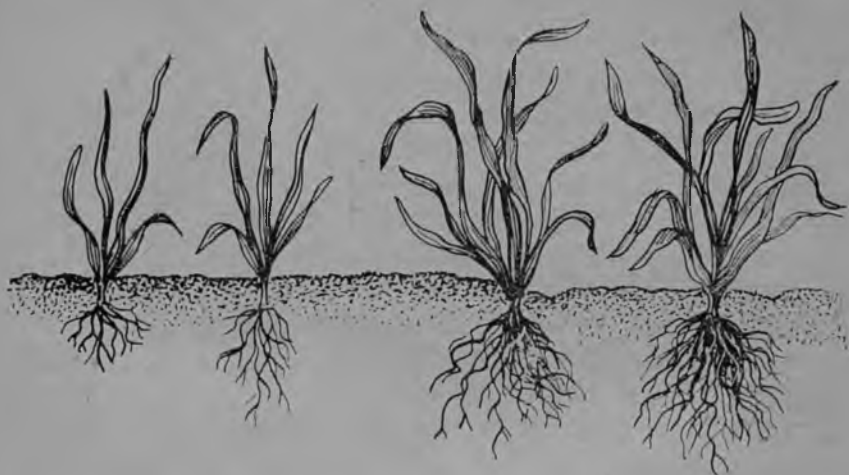

2-шы карт. Шадангы пырцы
(когон когорәмлән анчыктымы)
А — шытымәш пырцын кэрәл
качкышыжы, В — пырцын ко-
мчы, Д — әрык, Д — әрык,
(щиток).

Ку вара комчыгыц вуйжым лыкташ тынгалшы
молода шытыкым, бшкэ вуйажы качкышым нэлэш
тынгалмэшкыжы пукша.

Комчы көргышты ылшы кэрал качкышвлажым
качкэш. Нынбм пасна айыртэмын арыкшы (щиток
манмыжы) шыпшэш дэ молодa шытыкланчы пуэн
миа.

Кукшы игэчы годым лывыргат (зэмляштышы
начкат) пырцымлан ак ситы. Кошкэн кэшы пырцы вэс-

3-шы карт. Тыгыды дэ когорак пырцывлагыц лншы тышкяланышы азымвлэ.

пачаш шытэн лэктын кэрдэш вара? Важшы эчэ кужок
агыл гыныы шытэн лэктэш.

Шадангым ик учоный тышлэн (исслэдывайэн) лэкмй-
дон, 100 кукшы кэчывылам эртэрышы 14 ганя йактэ
шытэн кэрдэш.

Каждый тэхэныы угыц вэспачаш шытымаш шуку-
рак кэрал качкышым (питатьельный вэщэствавлам)
трэвайа. Кого дэ нэлы пырцын тэхэнь питатьельный
вэщэствавлажы шукурак, каша, куштылгы пырцыгыц
кэрал питатьельный вэщэствавлажым шукэшырак
пэрэгэ.

Шамак толшы: кукшы игэчѣ актол, шѣтѣк нѣмат аптѣртѣдѣок, ышкѣ пѣрцѣштѣшѣ качкыштонок кушкѣш.

Тиштѣт кого пѣрцѣн йажожы пѣлдѣртѣлтѣш.

Тѣвѣ Гѣрманьыштышы ик учоныйын ыржадон опыт йштѣмѣжѣ.

Шалдыра кого пѣрцѣ кынам 5 важым тыгыды ѳрдѣж важвлѣгѣжѣ $46\frac{1}{2}$ сангымѣтѣр кытым лыктын шоктѣн, тѣ жѣпѣнок, каша пѣрцѣ 2 важым, ѳрдѣж важвлѣгѣжѣ 7 сантымѣтѣр кытым вѣлѣ лыктын шоктѣн. (Анчы 3 шы карт).

Кукшы игэчѣ тѣнгѣлмѣкѣжѣ, махань важвлѣжѣ цѣшѣрѣк кѣлгѣшкѣрѣк, лывыргы рок йактѣ валѣн шот. Пѣлымлѣ, кого нѣлѣ пѣрцѣвлѣн кужырак важвлѣ цѣшѣрѣк валѣн шот. Ёштѣм тырхѣн кѣртмѣшѣштѣт тѣхѣнѣок ылѣш. Шѣжѣм ик опытный нырѣш сакой йиш ыржам изирѣк, покшалырак, когорак пѣрцѣнѣм ѳдѣвѣ. Шошымыш лѣкмѣкѣ кого пѣрцѣвлѣгѣц лишѣ 100 азымышты 13-шы йамын, икпоратка (покшал) пѣрцѣвлѣгѣц лишѣ 100 азымышты 31-жѣ йамын, тыгыдыжыгѣц 57 азым йамын, силам нѣлѣн шоктыдымы азымым вѣс тышманвлѣ — эксѣквлѣ (цѣрвлѣ) вредитьѣвлѣ оролат, эчѣ йамдаш цацат.

Махань азым, тѣ шанымыдадон ти эксѣквлѣгѣц цѣшѣрѣк каранг кѣрдѣш. Маханьжы пыйырт шушыргалтшыгыцѣн цѣшѣрѣк тѳрлѣнѣн кѣрдѣш. Пѣлымѣн, нѣлѣ пѣрцѣгѣц лишѣ силан кушыжы йѣлѣрѣк тѳрлѣнѣ. Кѣрѣк нѣмахань эксѣк акли гѣнѣѣт соикток азымвлѣ таза пѣрцѣ дон тоша пѣрцѣгѣц икань ак лиѣп. Кушкѣш тѣнгѣлмѣш жѣп: эдѣмлѣнѣт, вольыкланат, азымланат сѣк шѣргѣкѣн ылѣш. Худа вусы пѣрцѣгѣц лишѣ дѣ эксѣкѣн азым йажо шачышым пуѣн акѣрт.

Лѣнѣинград лишнѣшѣ опытный станциштѣ тѣхѣнѣ опыт ыштѣмѣ ылы. Сагаок ик гѣктаран икань пышкыдѣмдѣмѣ ѣнѣвлѣѣш сакой статьян пѣрцѣдон ѳдѣмѣ ылы. Ик ѣнѣжѣ шалдыра пѣрцѣдон ѳдѣмѣ,

вэсыжы тыгыды вусы пёрцыдон. Пытәриш аҗажы 1830 килограм пёрцым пуэн, вэсыжы 1260 килограмым вэлә, совсәм 3 пайышты ик пайәшыжы чыдым пуэн.

Пёрцы итрайымы машинә үдәш шалдыра пёрцым пуа.

Йажо пёрцы итрайымы машинән сәк тынҗа задачыжы шалдыра пёрцым тыгыды вусы пёрцыгыц айырмашыләш. Кого шалдыра пёрцым „Триумф“ манмы пёрцы итрайымы машинә йажон айыра. Пытәри пуалтымы пёрцым „триумф“ вашт колтышаш кынь, вара пахыра итрайымы „трийәр“ манмы машинә, вашт эчә йажо линәжы.

Пёрцы итрайымы машинә кыныж шуды нүшмүвләм йфылән лыктын айыра.

Шагалмы вәр рогышты кыныж шуды нүшмүвләм төр лыдын ләкшәш кынь, цүдәйән лүдын колтәт. Каждый үдымы кинды пёрцы йыдә шыренок 200-әт утла кыныж шуды нүшмү вәрәштәш.

Украинышты Днеэпропәтровски округышты тышлымыдон (иссләдывайымы) каждый квадратный мәтыр кымдык шагалымы вәрышты 22 тыжәм кыныж шуды „овсүга“ манмын нүшмүвләжы ылын, эчә молы шуды нүшмүвләшты таманьары ыләш.

Колхозвлән нырвләәш акәл шуды пүшмүвләм кү үдән сәрнә? Бйшкәок колхозныквлә үдәт. Киндым ныр вйләцын погымы годем акәл кушшы шудывләжым (сорняквләжым) нырәшышток кодат. Ти гишән акйары шудывлә нырәшок поспәйәтәт нүшмүшты вәрәшок виләш.

Шырәракынок ужалтәш, колхозныквлә тырәт пыштымы киндыштым, кылтәвләшкы питтәок, төрөк

кылтэ шимй машинä докы шывштат. Тэнэ йштэн пйрцйм вэлät агыл, кыныж (акйары) шуды нүшмүвлä-жымät шävät.

Нырышты кылтэ шимй вярвлäm ак йылатеп. Ти вярвлäштйжй айыртэмйнок пиш шуку кыныж (акйары) шуды нүшмүвлä кодыт. Нырвлäm тэлэш шагалэн пиштйдымй гишän, парым худан урдымы гишän маньары акйары шуды шäрлä.

Акйары шуды нүш-мүвлä итйрайыдым пйр-цй сага эчэ нырышкы вярэштыт.

Акйары шуды нүш-мүвлä айыртэмйнок йардымы (врэднй) ылыт, (анчы 4-шй карт).

Шукужы акйары шуды нүшмүвлä, ныр вйлнй шуку кимäшэш шйтйшäшлык силаштым йамдөнйт. Йушжы свзä шйтйшäшлыквлäок нырым шагалымы годем рокышкы кэлгыш вярэштынйтät шйтэн лäктйш ак кэртеп. Кыдыжы шйтэн лäкшбйжок удймыгыцйн анцыц зэмльäm пыргэтмäшэш, ширймäшэш молы йамыныт. Пйрцй сага пйрцйдон ик кэлгыцэшок удэн шйндымй свзä акйары шуды нүшмүвлä воксэок ак йамеп, шйтät. Акйары шуды лäктйш пиш когон цä-

4-шй карт. Чернобыльик лйман шуды. Тэхэньй 35 шуды, ик гектарэш маньар киндй пйрйи удälтэш тйнар нүш-мүм пуат.

шок мўлändigим кагырта, киндй азымым слапкаэмдä дä йажо киндй шачыш лäкшäшым йамда. Йужнамжы акйары шуды лäктйш цилä азымчымок мўдэн йамда.

Йажо сортьировкы, акйары шуды нўшмўвлäм пйт-йнок рйшкэн лыктын кäрдэшät, киндй пйрцй-влä логйцйн йасын айырлышы пахыра нўшмувлäм дä кылэвйр нўшмў логйцйн, вйдйлтйш шуды нўшмў-влäм айырэн лыктын кäрдэшät пиш шäргäкän ылэш.

Итйрäййимäш пйрцйм пэрэгä

Шуку опытвлä, каша куштылгы пйрцй ныйгнамат пырамой йажон ак шйтй, манын, анчыктат.

Лäктйшйжй (шйтймäшйжй) шуку пйрцйжйнок вэрэмä эртймыкй йамэш, тйдйндон мä у киндйгыц вырлык лижй манына. 100-шалдыра (шукэршй агыл) пйрцйвлäгыц 95 äль шўды хäläкок шйтэн лäктйт кйнь, 100 тыгыды каша пйрцйвлäгыцйн 30-жы вэлэ шйтэн лäктйт. Тэнгэлän 100 тыгыды каша пйрцйвлäгыцйн 70-жы воксэок ак шйтэп, такэшок йамыт. Пырамойштыжы ти пйрцйвлäм лашашыш сäртäш ли-нэжй. Тэнгäläок шушыргышы пйрцйвлäät рокыш шумыкы такэш йамыт, тэхәнй шушыргышы пйрцйвлäжй, кйлтэ шимй годымат машинän барабан пўвйлäжйдон лыпшэн колтымашэш, шуку лиälтэш. Итйрäййимй годым худа сўкän шушыргышы пйрцйвлäжй такэш ак йамэп, колхозыланок пользэш кодыт.

Тэнгэ гйнь каждый итйрäййимäшок пйрцйм пэрэгä.

Итйрäййимäш вырлыкаш пйрцйм пэрэгä дä ирэн урда.

Шуку колхозвлäжок шäргäкän йажо вырлык пйрцйм ўдät. Йажо вырлык (сортовой манмы) пйрцй игйц иштй тыгыдэмэш, йкшэ вырлыкшым йамда, худаэмэш. Итйрäййдэ вырлык сортым пэрэгäш акли. Тыгыды

каша пѳрцѳ, кѳрѳк ѳажо ырлык ылѳш кѳнѳят, итѳрѳйѳдѳок ѳдѳмѳ ѳажо шачышым дѳ ѳажо пѳрцѳ-мѳт пуѳн ак кѳрт.

Сакоѳ пѳрцѳ итѳрѳйѳмѳ машинѳдон итѳрѳйѳнок, ырлык сортым итѳрѳ дѳ вашталтѳ урдаш ѳчѳ акли.

Тѳл шѳдѳнгѳ пѳрцѳ лошкы самынь пѳйѳрт ыржа пѳрцѳ ѳарлѳн гѳнь, „Триумф“ манмы пѳрцѳ итѳрѳйѳмѳ машинѳ шѳдѳнгѳ дон ыржам айѳрѳн ак кѳрт.

Ѕужнамжы чѳдѳ лыман игѳчѳ годым ыржа азым ѳштѳм когонрак тырхѳн кѳрдѳшѳт, шѳдѳнгѳ азымгѳц больширѳк пѳрѳгѳлтѳш, дѳ шѳдѳнгѳ шачышышты ыржа пѳрцѳ шукѳмѳш. Кок иштѳ ѳчѳ шукуырак лиѳш. ѳчѳ иктѳ манѳары и ѳртѳмѳкѳ шѳдѳнгѳжѳ воксѳок ѳамѳш, ыржа вѳлѳ кодѳш. Колхозныквлѳ тѳхѳнь вашталтышым „вѳс ѳишѳш“ сѳрнѳн манѳт.

Нѳнѳ шанымыдон шѳдѳнгѳ „вѳс ѳишѳш сѳрнѳн“, ыржа лин манмыла, лачокшым попышаш кѳнѳ, „вѳс ѳишѳш сѳрнѳдѳ“, дѳ слабѳй, кого ѳштѳм тырхѳн кѳртѳмѳ шѳдѳнгѳм, силан, ѳштѳм ѳажон тырхѳн кѳртшѳ ыржа киндѳ вѳржѳм нѳлѳн.

Тиштѳкѳн „триѳѳр“ вѳлѳ, шѳдѳнгѳ пѳрцѳ логѳц ыржа пѳрцѳм айѳрѳн лыктын кѳртшѳ, шѳргѳкѳн шѳдѳнгѳ ырлыкым пѳрѳгѳш палшыкым пуѳн кѳрдѳш.

Пѳрцѳ итѳрѳйѳшѳ машинѳн пользыжы гишѳн тѳвѳ ѳчѳ ик примѳр анчыкта.

Вѳткѳштѳ с/х опытный станцим ѳштѳнѳт кѳнѳ тѳнѳмшѳн 30 и ѳртѳн.

Ти опытный станци, тѳнг тѳнгѳлтѳш котшѳнок, нырвлѳѳшѳжѳ ти гувѳрнѳштѳшѳ хрѳсѳнѳвлѳ ѳдѳм ѳиш ыржа пѳрцѳмок ѳдѳш тѳнгѳльѳвѳ. Ти ыржа, пѳтѳри ѳдѳш тѳнгѳлмѳ антакок 12 цѳнтнѳѳрѳм шачышым ик гѳктѳргѳц пуѳн. Ѕк тѳжѳм ти ыржа пѳрцѳн икпоратка нѳлѳцѳшѳ 17,6 грам ылын.

Каждѳй готок ѳдѳшѳшлык пѳрцѳвлѳ ѳажон машинѳ вашт итѳрѳйѳлтѳнѳт. Ѕажон итѳрѳйѳмѳ гишѳн киндѳ

шачыш привайалтмыжым, да пѣрцѣжын игыц ишкѣ шалдыраэмѣжым ти станциштѣшѣ ровотныквлѣ цаклаш тѣнгѣлыныт. Вара, эчѣ йажоэмдѣш манын ти ыржам айыртэмѣнок йажо лѣктѣшѣн пѣрцѣвлѣжым айыраш тѣнгѣлыныт.

Кѣзыт, опытный станци йажоэмдѣмѣ, „Вѣткѣ“ ыржа айыртэмѣн кого вуйан, пиш лѣктѣшѣн дѣ олымчыдонат йажо ылѣш.

5-шы „Вѣткѣ“ ыржан лѣктѣшѣжѣ.

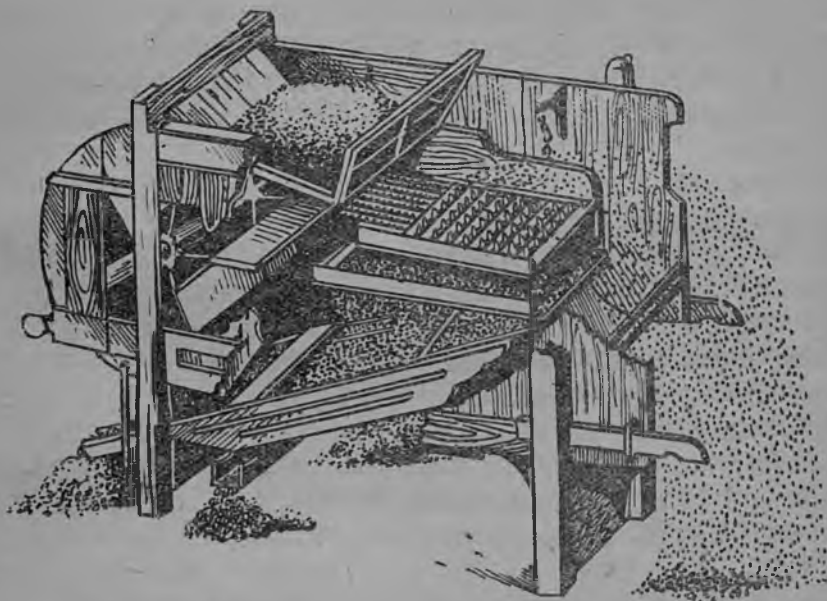
Кѣзыт тѣ станциштѣ ти ыржа $22\frac{1}{2}$ цѣнтнѣрѣм ик гѣктаргѣц киндѣ лѣктѣшѣм пуа. Ик тѣжѣм пѣрцѣжын икпоратка нѣлыцѣжѣ 37,8 грам ылѣш. (анчы 5-шы карт). Вѣс шамаквлѣдончы гѣнынѣ, хрѣсѣнвлѣ ѣдѣмѣ ыржамок, сортыруйымаш дѣ йажо гѣц йажом айырымаш, лѣктѣштонат, пѣрцѣ шалдыражыдонат кок пай йажоэмдѣмѣ. Кѣзыт „Вѣткѣ“ ыржэгѣц йажожѣ укѣѣт.

„Вѣткѣ“ ыржа колхозвлѣштѣ тѣнѣок шалдыра пѣрцѣн, пиш йажо шачышым пуа. Кѣзыт ти вырлыкаш ыржа „Вѣткѣ“ районын колхозвлѣ йѣдѣ вѣлѣ агал,

вэсы пашкуды районвлан колхозвлашкят шарля. Ивановски областыштышы, Гаврило - Йамской районын „Красная Польшана“ лыман колхоз цила керал агрономически мэроприйятывлам провойэнат, 1932 ин икпоратка „Ватка“ ыржа шачышым ик гектаргыц 28 цэтньэрбм нэлбн.

Сэк когон керал пырцы пуалтымы да пырцы итырайбмы машинявля.

Пырцым йажон арвагыцын бльцыккыцын ирыкташ да вэс йиш пырцывлягыц итырайаш ик йиш машиня-донок (пуалтымы машинядон молы вэчэ) лиэш манын

6-шы карт. Ровотайышы пуалтымы машиня. Кайыкташ манын картынйшты анцыл стэняжы валтэн анчыктымы.

шанаш ак вяршэт. Керал пырцы итырайбмы машинявлан ровотайыштым кытыкынырак сирэн миэнаат палы лиэш.

Тэвэ, пуалтымы машинă кыцэ простан ровотайа картыйныштѣ анчыктымы. (Анчы 6-шѣ карт).

Пуалтымы машинан главный частьăвлăжѣ—1) пѣрцѣ оптымы кырш, 2) шактэвлăштѣ, 3) пуалтым араважы.

Пуалтымы машинăм ручкажыгыц сăрѣмѣ годым мардэж лапавлă сăрнѣмăшэш силан мардэж пуалташ тѣнăлэш, дă шактэвлăжѣ шакташ тѣнăлыт. Тѣ жэпѣн кыршышты ылшы пѣрцѣвлă шозэ шактэшкѣ пѣтăри вилѣт дă мардэж лапавлăгыц пуалтышы мардэжѣш вăрэштѣт.

Куштылгы кыныжвлăжѣ, котшы олымвлăжѣ, охыр вуйвлăжѣ, ѣлцѣкшѣ цилă мардэжэш ѣфѣлăлт лăктѣт, дă пѣрцѣвлăжѣ вэс шактэшкѣжѣ вилѣт. Вэс шактэжѣ шѣрэрăк кѣнѣат, тѣдѣн вашт пѣрцѣвлă кымшы шактэшкѣ ѣогат, шалдырарак ѣарлыквлăжѣ вэлэ (примэсввлă) рок пыдыргыжы, котшы олымжы, шудыжы дă молы кыныжшы лăкэмѣт, пѣргѣжăлт лăктѣт.

Кымшы шактэ вашт ошма, пырак дă сэк тыгыды шуды пыдыргывлă вэлэ ѣогат, пѣрцѣвлăжѣ лăкэмѣт ѣогэн акэртэп. Пуалтымы пѣрцѣвлăжѣ вал мычкы ѣогат. Пуалтымы машинă тэнэ олымгыц, ѣрвăгыц, охыр вуйвлăгыц, рок пыдыргывлăгыц дă молы тыгыды акэл шуды нѣшмѣвлăгыц пѣрцѣм ирѣктă.

Проста пуалтымы машинă пѣрцѣм сорттон эчэ ак пайымы. Пѣрцѣм сорттон пайылаш дă ѣажон итѣрăйăш эчэ иктăмаханѣ вэсѣ пѣрцѣ итѣрăйѣмѣ машинă вашт колташ кэлэш, шамак толшы: „Триумф“ манмы пѣрцѣ итѣрăйѣмѣ машинă пиш тишăкэн ѣарал ылэш.

„Триумф“ манмы пѣрцѣ итѣрăйѣмѣ машинă пуалтымы машинăгыцăт простан ровотайа. Шѣрэнук тѣдѣн нѣмаханѣ шактэвлăжăт укэ, мардэж пѣргѣштѣшѣ шылдырвлăжѣдон (лапавлăжѣдон) вэлэ ровотайа. Кырышышкы оптэн шѣндѣмѣ пѣрцѣ пѣргѣжшѣ мардэжѣш вăрэштэш. Мардэж куштылгы вусы пѣр-

цывлājым дā акэл шуды нўшмўвлājым мєндьіркьрāk, нэльрākчым лишкьрāk, сэк шалдыра нэль пьрць-влājымок лапавлājь лишāнок шāvэн пайылэн мий. (Анчы 7-шы карт.)

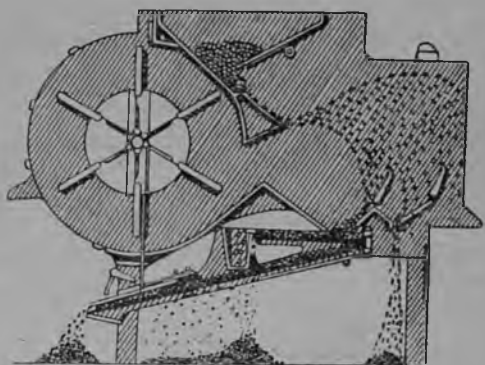
Тэнгэ гьнь „Триумф“ манмы пьрць итьрājьымь машинā пьрцьм сорттон пайыла дā сакой акэл шуды нўшмўвлājыц итьрājь.

„Триумф“ манмы пьрць итьрājьымь машинāэш йужнамжы, пэрвьй сорт манмы пьрцьм шалдыра дон тыгыды йарлыквлājыц ирьктāш манын шактэвлām шьндāt.

„Триумф“ манмы пьрць итьрājьымь машинā малын пэрвьй сорт пьрцьгьц кыды акэл шуды нўшмўвлājым, пахырам молы айырэн ак кэрт? Пахыра нўшмў пиш нэльцāнāt кьжгьцтонжы шалдыра пьрць ганьокат ак айыралт. Ти нўшмўм пўргьж мардэжэт йажо нэль пьрцьгьцьн мьндьіркь йфьлāl шуэн колтэн ак кэртāt, йажо шалдыра пьрць вилмь шактэшкок вилэш. Тьдьндон ти „Триумф“ манмы пьрць итьрājьымь машинā лач пиш ирэнжок итьрājьэн ак кэрт.

Кымшы пиш кэрāl пьрць итьрājьымь машинā „триер“ манмы ылэш, вэс статьянжы „пахыра нўшмў ирьктьымь“ — маньт. „Трийэрьн“ главный чāстьājьй барабан, ошы кьжгь кьртньи листьдон ьштьмь ылэш.

Коргь вэлньжь барабан тэрвьштьй йьргэшкь изи лаксаквлā улы. (Анчы 8-шы карт.)

7-шы карт. Пьрць итьрājьымь машинāн ровотаймыжы.

Ровотайымыжы годым трийэрштышы барабанчы оптымы пырцѣдон сэрнэш тынгэлэш. Тынәм мытыкырак пырцѣвләжѣ дә пахыра нүшмүвләжѣ барабан ланцывләшкѣ вәрәшт кәрдыт.

8-шы кар. Йѣргәшкѣ ланцан кѣртньи листѣ. Тәхәнъ кѣртньи листѣдон „Трийэр“ барабаным Ыштәт.

Барабан ланцышкы вәрәштышы пырцѣвләжѣ лүктәлтѣт күшкѣ дә вәсѣ пасна валышкы вилѣт. Кужырак пырцѣвләжѣ ланцывләш лакәм ак кәртәп. Барабан ланцывлә кужы пырцѣвлә логыц йѣргәшкѣ мытык пырцѣвләм айырэн каштал миәт.

„Трийэр“ манмы пырцѣитѣрайымы машина икань вәлѣ агыл. Пыростан ровотайышы „трийэр“ барабан тәрвѣштыжѣ икань (ик размәрән) ланцан ыләш.

„Трийэрвлә“ двойного дә трийного дѣйствиа манмы йишкѣц йиш ланцанат улы.

Тыдыгыц пасна сложный (комбинированный) трийэрвләш шактәвләм эчә шѣндәт.

Трийэр сәк йажо пѣрцѣитѣрайымы (сортировки) машина ыләш, шукуы йиш акәл шуды нүшмүвләм ай-

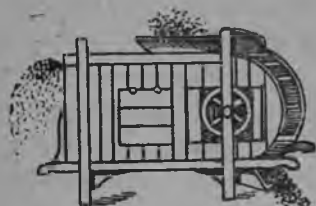

9-шы карг. 1. Пуалтыдымы кѣшѣл. 2. Пуалтымы кѣшѣл. 3. Машина вәшт колгымы пѣрцѣ. 4. „Трийэр“ вәшт колгымы йажо сортшы.

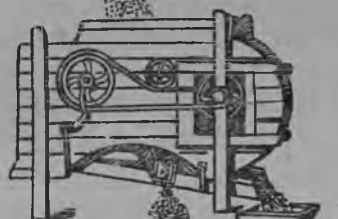
ырэн кәрдәш, дә ыржам, шәдәнгѣм, шожым, шѣльѣм викѣмәт йишкѣц йишыш пайыла.

Ик машинām вэлэ арыл, йишкыц йиш машинāвлāн пыт кэрāлыштѳм Москоа лишнѳшы, „Бугырский хутор“ лѳмāн совхозын пугайэн анчымашыжы (опытшы) пиш йажон анчыкта (анчы 9-шы керт.).

Ныр вѳлāн постарымы, шимѳ ыржа ылэш. Машинāдон кѳлтэ шимѳ паштэк каждый килограмм

пуалтыдымы пѳрцѳшты 1690 лывыргы акэл шуды нѳшмѳ ылын. Шукы колхозыжынок акэл шуды нѳшмѳжѳ ик килограммыштыжы тилэц мѳндѳркѳ шукырак лиэш, колхозвлāн нырышты ти совхозын итѳрā нырвлāдоцын

10-шы керт. Пѳрцѳм прамой итѳрāйѳмāш (пѳтāри пуалтымы машинāдон, вара, „Триумф“ манмыдон, сѳк пачэшѳжѳ „триердон“).

таманьар гāнāк худа, йишкыц йиш шудан ылэш.

Пуалтым машинāдон (вѳйылкы-сортировкадон) шимѳ кѳшѳлѳм пуалтэн колтымыкы ик килограмм пѳрцѳш 940 акэл шуды нѳшмѳ кодын.

Триумфтон итѳрāйѳмѳкы 200 йактэ акэл шуды нѳшмѳ чѳдэмѳ. Сѳк пачэшѳжок, ти итѳрāйѳмѳ пѳрцѳм триер вашт колтымыкы, акэл шуды нѳшмѳ ик килограмм пѳрцѳш 70 вэлэ кодын. Йишкыц йиш машинā вашт пѳрцѳм колтэт кѳнь вэлэ прамой тѳр ѳш-

тѳмѳ лиѳлтѳш. Пѳгѳри пѳрцѳм пуалтымы машинѳ
вашт колгы (вѳйылкы сортьировкы вашт), вара триумф
манмы сортьировкы вашт сѳк пачѳш трийѳр манмы
машинѳ вашт колгы. (Анчы 10 кар.).

Сложный кѳлтѳ шимѳ машинѳдон, ѳль полуслож-
ный манмы кѳлтѳ шимѳ машинѳдон шимѳ агыл гѳнь,
ѳль нырвѳмлѳцѳн комбайныдон постармы агыл гѳнь,
каждый колхоз, хыть ма дѳ, тѳнгѳ пѳрцѳжѳм итѳ-
рѳйѳшѳшлык ылѳш.

Цилѳ вѳрѳ ганьок колхозвлѳштѳ тѳхѳньѳ кѳлтѳ
шимѳ машинѳвлѳдон кѳлтѳштѳм шит: кѳлтѳ шимѳ
машинѳ тѳрвѳштѳжок махань статьян гѳньѳт пѳрцѳ
итѳрѳйѳмѳ машинѳ ылѳш, икѳнѳшток кѳлтѳм шиѳш,
пуалта. Тѳхѳнь машинѳдон шимѳ паштѳк пѳрцѳ итѳ-
руйѳмѳш кѳньѳлѳмѳш.

Полусложный манмы кѳлтѳ шимѳ машинѳн пуал-
тымы машинѳжѳ тѳрвѳштѳжок улы, сложный манмы
кѳлтѳ шимѳ машинѳжѳн кыдыжын кок пуалтымы
машинѳ дѳ эчѳ пѳрцѳ итѳрѳйѳмѳ машинѳ тѳрвѳш-
тѳжок ылѳш.

Тѳдѳндон полусложный манмы кѳлтѳ шимѳ ма-
шинѳжѳдон шимѳ пѳрцѳ тѳрок сортьировкышкы
кѳѳ, сложный манмы кѳлтѳ шимѳ машинѳжѳдон ши-
мѳжѳ — „триѳр“ манмы пѳрцѳ итѳрѳйѳмѳ машинѳ
вашт вѳлѳ колталтѳш.

Шѳдѳнгѳ, шѳльѳ, шож тѳнгѳ итѳрѳйѳлтѳшѳшлык
ылыт. Вѳс йиш киндѳлѳн (пѳрцѳвлѳлѳн) йужнамжы
ти анчыктымы пѳрцѳ итѳрѳйѳмѳ машинѳвлѳдон
итѳрѳйѳмѳшок ак ситѳ лиѳш.

Пѳрцѳ итѳрѳйѳмѳ вѳс статьян машинѳвлѳ.

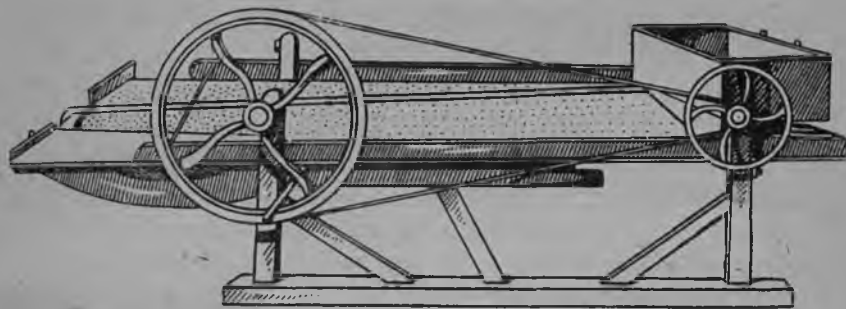
Итѳн нѳшмѳм йѳжон итѳрѳйѳш манын тѳхѳнь ма-
шинѳвлѳ вашт колташ вѳрѳштѳш: 1) пуалтымы ма-
шинѳ вашт, 2) сортьировкы вашт, 3) итѳн нѳшмѳ

ирьктѣмѣ машинă вaшт (Бломэриусын льночистьтѣль вaшт) дă 4) итѣн нѣшмѣ итѣрăйѣмѣ трийэр вaшт.

ис

Бломэриусын льночистьтѣльжѣ (итѣн нѣшмѣ ирьктѣмѣ машинăжѣ) кого шактэ ганьы ылэш, Ыр-зăлт ровотайа. (Анчы 11 карт).

Шактэн, асцыл покаштыжы йѣргэшкѣ изи ыражвлă улы, сакой тыгыды йарлышвлă (примэсьвлă) тѣшкѣ вилѣт. Шактэн шайыл покаштыжы ыражвлă улы, ик вѣлѣц ыраж тѣрвлăжѣ кѣкшѣрăкѣн сѣнцят.

11-шѣ карт. Бломэриусын итѣн нѣшмѣ итѣрăйѣмѣ машинă.

Ти машинă итѣн нѣшмѣм сакой акэл шуды нѣшмѣ-влăгѣц: „рыжик“ шуды, „копэц“ шуды дă вэсѣ молы шуды нѣшмѣвлăгѣц ирьктă.

Ти машинă йорэ итѣн нѣшмѣм итѣрăйăш манын йѣштѣмѣ гѣньят, соикток цилă кыныж шуды нѣшмѣ-влăжѣмок айырэн ак кэрт. Ти льночистьтѣль манмы машинăдон итѣн нѣшмѣм итѣрăйѣмѣкѣ эчэ итѣн нѣшмѣ лоэш сэк худа тышман вѣдѣлтѣш шудын (повильика) манмын нѣшмѣвлă кодыт. Итѣн вургы мычкы вѣдѣлăлт сѣнцешят Ынцѣквлăжѣдон итѣнгѣц цилă сокшым шыпшэш, дă итѣн мэрцэн йамэш.

Ти кыныж шуды тѣшкэвэк лѣдѣш (опасный) ылэшн, силан итѣн лоэш пашэн шăрлэн кэмѣкѣй) 5 — 6 иэш итѣнчѣмăт ти вăрэш удăш пырахаш вăрэштэш.

Ньимахань сортьировкат, итѳн нѳшмѳ итѳрѳйѳмѳ „трийѳргѳц“ пасна вѳйдѳлтѳш шуды нѳшмѳм итѳн нѳшмѳ логѳц айырѳн ак кѳрт.

Тѳнгѳок кѳльѳвѳрѳлѳѳш кушшы, вѳйдѳлтѳш шуды нѳшмѳм кѳльѳвѳрѳнѳшмѳ логѳц айыраш, вѳйдѳлтѳш шуды нѳшмѳ итѳрѳйѳмѳ айыртѳмѳн пасна сортьировкым нѳлѳш вѳрѳштѳш. Йѳдьинольичный хрѳсѳнѳ хозѳйствы нѳнгнамат тѳхѳнѳ машинѳмвлѳм уштымым, кѳрѳл лиѳш кѳнѳ, колхоз товуйѳн кѳрдѳш. Цилѳ ти машинѳвлѳ йѳжо ылыт кѳнѳѳт, кого социальистѳичѳски хозѳйствылан ик кого акситѳштѳ улы: ти машинѳвлѳдон шуку пачаш кычылташ итѳрѳйѳш вѳрѳштѳш, трудам шуку пиштѳмѳлѳ.

Шукѳрдѳ агыл СССР заказымыдон Гѳрманѳштѳ Робѳртѳн заводшты угѳц пѳрцѳ итѳрѳйѳмѳ „Колхоз“ лѳмѳн машинѳм ѳштѳмѳ. Ти машинѳштѳ пуалтымы машинѳ, сортьировкы дѳ эчѳ кок сѳмѳнѳ ирѳктѳн кѳртшѳ трийѳр (двойного дѳйствиѳ) машинѳвлѳ ылыт. Пѳрцѳм 90 пудымат утла ик цѳшѳштѳ итѳрѳйѳ. Гѳрманѳштышы заводвлѳ, СССР заказымыдон эчѳ таманѳары вѳсѳ сложный сортьировкывлѳм, ти „Колхоз“ лѳмѳн мѳшинѳгѳцѳт силанвлѳм ѳштѳнѳт.

Кѳзѳйт эчѳ СССР-ѳштѳнѳ сложный сортьировкывлѳ пиш чѳйдѳ. Анцыкыжым пыромышльѳнныстѳна кушмыжы сѳмѳнѳ ѳшкѳ донѳннаок тѳхѳнѳ машинѳвлѳм ѳштѳмѳш лин миѳ.

Пѳрцѳ итѳрѳйѳмѳ машинѳвлѳдон ровотайымы годшы тѳнг (основной) правилвлѳ.

Машинѳ кѳртмѳжѳ дѳнгѳнѳ, кѳртмѳжѳ нѳрѳшкѳ ровотайыжы дѳ тѳ жѳпѳнок пѳрѳгѳлтшѳ манын хыть мадѳ, шуку правилѳвлѳм пѳлѳш дѳ ѳштѳн шокташ (соблѳудѳйѳш) кѳлѳш. Ти правилѳвлѳжѳ тѳхѳнѳвлѳ ылыт:

1. Ровотайаш тѣнгѣлмѣшкѣ машинѣм ѣажон анчѣн сѣрнѣ, ровотайымыжым пѣлѣн лѣк.

2. Шактѣвлѣжѣ ак мыльгѣп молы анчал. Шактѣвлѣжѣн ѣарал ак ѣарыштым анчал, тѣшлѣ.

3. Мардѣж пѣргѣштѣшѣн ровотайымыжым пѣлѣн лѣк. Лапавлѣжѣ машинѣ кѣшкѣрѣш ак тѣкнѣп молы анчал ми.

4. Кыцѣ пѣян арававлѣн пѣштѣ пижѣн миѣт дѣ шѣштѣн ровотажым тѣшлѣн лѣк (шѣштѣ лыскымым анчал).

5. Пѣян арававлѣн пѣ ловлѣштѣм дѣ масльонкыгѣц лѣвѣрѣдон пыракым итѣрѣйѣн колты. Масльонкыш маслым опты.

6. Машинѣм тѣр вѣрѣш шѣндѣ. Ѧшѣндѣрѣ, тѣрсѣр сѣнцѣшѣ машинѣ цѣш портѣалтѣш.

7. Шактѣвлѣм сортыруйышашлык киндѣтлѣн айырѣн шѣндѣ. Шактѣвлѣн ѣажон ровотайымыштым пѣлѣн лѣкмѣкѣт ѣаралынок шѣндѣ.

8. Цилѣ рѣгулѣѣтѣрвлѣм машинѣшкѣ ѣажон шѣндѣ. Рѣгулѣѣтѣрвлѣ шѣндѣмѣкѣт кыцѣ ровотайа машинѣѣт тѣшлѣ, провѣрѣйѣ.

9. Машинѣѣт манѣары цѣнтнѣрѣм ик пѣшѣ кѣчѣштѣ пѣрцѣм итѣрѣйѣн лыктын кѣрдѣш, пѣлѣн лѣк.

10. Пѣрцѣтѣм итѣрѣйѣш тѣнгѣлмѣшкѣт пѣрви итѣрѣйѣмѣ котшы киндѣ пѣрцѣвлѣгѣц машинѣѣтѣм ирѣктѣн колты. Вѣс сорт (ротнѣа) пѣрцѣвлѣ сортовой вырлык лошкы ѣарлымыкышты, вырлыкѣтѣм худаѣмдѣт манмым ит монды.

11. Машинѣштѣт иктѣма акѣарым цаклымыкѣт пыт тѣрлѣш цацы. Ѧшѣндѣрѣ, ровотайымы годым машинѣштѣ изи акѣарок машинѣм кычылташ ѣардымым ѣштѣн (стройгѣц лыктын) кѣрдѣш.

Нѣигнамат, сортыровкыдон дѣ вѣсѣ пѣрцѣ итѣрѣйѣмѣ машинѣвлѣдон ровотайымы годым бригадыдон дѣ уроктон, сдѣлѣшинѣдон пѣшѣ ѣштѣлтѣш.

Пёрцы итэрайымы кампаньым шэжым ныр вёлвал паша пётымы паштэкок, дэкавыр тёлзы йактэ тынгалаш кэлэш. Шуку колхозыштыжок цилэ пёрцы итэрайымы машинэвлэ (айыртэмьнжок итын нүшмү итэрайымы трийэр) укэ лин кэрдйт. Тэдындон, пётэришы тэл корны лимёкок, пэрэдвижной (вэргыц вэрэш шыпшэдэшы) пёрцы итэрайышы обозым органызуяш кэлэш, аль лишнэбрэк пунктышты, кышты пёрцы итэрайымы машинэвлэ улы, цэротым пёрцы итэрайаш шэндэш кэлэш. Каньёлёнок итэрайышашлык пёрцым, шукок агыл гынэ, (кыльэвыр нүшмүм молы), пёрцы итэрайымы пунктышкы тэл корныдон итэрайаш нэнэаш лиэш. Удёмашкы ик цэнтнэрымат итэрайыдымы пёрцым колташ акли. Сортовой пёрцы ти анчыктымы статьян итэрайэн мимы лишашлык ылэш. Колхозышты улы пёрцышты сортовой агыл гынэ, хыть ма дэ, сортовой вырлык тон вашталтэн нэлтэ ак кэртэп. 1933/34-шы ин СССР-ыштынэ сортовой фонд (нёрцы запас) 16¹/₂ мёльион цэнтнэр нэрэш кушкын шошашлык ылэш, тидыгыц 10 мёльион цэнтнэржы колхозвлэн проста вырлык пёрцыдон вашталтымашкы кэшашлык ылэш.

Вырлыкым протравлявайымаш.

Вэсы тын пашажы удёмыгыцын анцыц пёрцым протравлявайымаш ылэш. Тыл вуйын (снорынэан) пёрцы тэрвэ пижын сэцшы ёльэныквлэжым пушташ манын пёрцым протравляваят.

Ат протравлявайы гынэ, ти ёльэныквлэ пёрцы сага шётэн лэктётат кинды шачышымат локтылыт (заражайат). Тэдындон йужнамжы тылвуй гишэн 5 пайышты ик пайжат утла кинды шачыш йамэш.

Йэдинолычный хозайствыштышы доцын колхозвлэштэ протравлявайымаш воксэок вэс статьян

кэя. Йэдиномльичиньик, пйрцйжым протравльывайа гынъят, вбдэн вачкышкы формальин раствором опталэшат, тй вбдышкы пйрцян мэшйкшым цикальн вэлэ протравльывайа.

Пйрцйм протравльывайымыкы кажлантараш кэлэш, тйхалэ кодымыкы шйтэш тйнгэлэш. Нөртэн протравльывайымы пйрцйм шуку урдаш акэл, 3—4 кэчы йактэят үдэн колташ кэлэш. Тэнэ вачкэш нөр-

12-шы карт. Кукшы халэ машинэдон пйрцй протравльывайымаш.

тэн протравльывайымаш пиш шуку кычылтман паша ылэш, кого аңавлэ үдэш улы годым йштэн шоктыман паша агыл.

Тбдбндон колхозвлэштй дэ совхозвлэштй вэстатан протравльывайт. Шадангым нөртбдэок кукшы халэ вэлэ дэ машинэдон протрвльывайат. (Анчы 12 карт.).

Тэхэнь машинэвлэм мәнмән завогвлэшток йштат.

Пйрцйм кукшы халэ протравльывайымы годым, тыгыдын йагыштэн шйндбмй протравочный про-

шоктон пѳрцѳй йарлэн сѳнцѳш. Тѳхѳнѳ таманбар йиш прошоквлѳм (употрѳблѳйѳт) кычылтыт. Мѳнмѳн бѳшкѳмнѳнѳт, Советски изобрѳтатѳлѳвлѳ лыкмы прошоквлѳ улы, шамак толшы, Давыдов лыкмы протравитьѳлѳ „ПД“ дѳ Борггардт лыкмы — „АБ“.

Протравльывайым прошоквлѳ шукужок эдѳмлѳн йадовитый ылыт. Тѳйдѳндон кукшы хѳлѳ протравльывайымы годым бѳшкѳмѳм пѳрѳгѳш манын, маскым (распираторым) чиѳн ровотайымыла. (Анчы 13-шы карт.). Эдѳмлѳн ровотайымыжы годым шѳлѳшѳжѳ въздухым йадовитый прошок пыраквлѳгѳц распиратор манмы маскы ирѳктѳ.

13-шы карт. Распиратор манмы маскы.

Пѳрцѳым кукшы хѳлѳ протравльывайымаш нѳртѳн протравльывайымы доцын кѳрѳк машинѳ потравльывайа гѳнѳнѳт йажоѳш толѳш.

Тѳнгѳлѳк ѳдѳмѳй йактѳ иктѳ кок тѳлзѳй анцыцын пѳрцѳым протравльывайаш лиѳш. Протравльывайымаш чѳнѳнѳ кѳѳ, пѳрцѳым кошташ акѳл. Пѳрцѳй прошокѳш вѳйдѳлѳлт сѳцмѳйкѳжѳ вѳспачаш ѳдѳмѳй йактѳок тылвуйдон заражайалт ак кѳрт.

Формальиндон нѳртѳн протравльывайымыкы, формальинчѳй цѳшок пышланѳн пѳйтѳ дѳ колѳн шотымы тылвуйын спорын спорывлѳжѳ бѳлѳнѳквлѳжѳ (зародышвлѳжѳ) вѳспачаш пѳрцѳй тѳрвѳ пижѳн кѳрдѳт.

Ашѳндѳрѳш кѳлѳш тидѳм: тылвуйын спорывлѳжѳ пиш когон изи дѳ куштылгы ылыт, мардѳжѳш бѳфѳлѳлт толынок, пѳрцѳйшкѳт пижѳн заражайѳн кѳрдѳш.

Кукшы хәлә колтымы пёрцывёләм вәлә протравльы-
вайаш лиэш. Коман пёрцывләжым (шылбым, шо-
жым) нөртән аль пәлә кукшым (лывыргыракым)
протравльывайаш вәрәштәш. Тылвуйын спорывләжы
пёрцы ком лывакок, протравляйышы прошок пырән
кэртёмбй вәрйшкок пыратат тйдынтон тәнгә прот-
равльывайаш вәрәштәш.

Формальиным пәлә кукшы пёрцым протравльы-
вайымы годым 80—90 лытыр вёдәш ик лытырым йа-
рат (развойат). Ти формальин вёдыш пёрцым ци-
кәлын ак нөртәп, пёрцым араэш пёрхән нөртәт.
Нөртёмбй сэмьнь пёрцым пу кольмыдон йажон йа-
раш кәләш. Вара пёрцым 2—3 цәш мәшәквләдон
аль шатъордон ләвәт урдат, коштән шоктыдәок тй-
дём тынәм үдәт. Пәлә кукшын протравльывайат пёр-
цым араэш вәлбй агыл, машинәвләдонат тидём бш-
тәш лиэш. Пәлә кукшәш протравльывайымы годым
пиш моштән, пәлән кычылташ кәләш. Ти протравльы-
вайымашын кәнбйлжы кошташ акәлбштбй ыләш.

Вәспачаш пёрцы тылвуйдон заражайалтмашкыцын,
цилә пёрцы опыты мәшәквләм, шатъорвләм, пуал-
тымы машинәмәт формальин вёттон (растворәш) мыш-
кын шбндәш кәләш.

Протравльывайымы гишән шукурак дә ланцыләнөк
кәләсбмәшвләжы и йбдәок Наркомзёмын пасна инст-
рукциәш сирбмбй лит.

Ти инструкцивләжы каждый МТС-бштбй, райзәм-
отдәлбштбй лишәшлык.

Вырлыкаш пёрцын шбтән кэртмәшбй- жы дон үдәш йарал ылмыжы.

Такәш утым худа ләктбшән пёрцым рокуш шә-
вән колтыамшкыц, үдәш тбнгәлмәшкы пёрцын йажо-
жым (качәствбжым) дә үдәш кәрәл нормыжым пәлән
ләктәш кәләш.

Пырцын йажожым палдырташ (определьайаш) пытариок палымыла пырцын ирэжым, вара лактышыжым, пачэшыжы шытэн кэртмашыжым да хозайствылан удаш йаралжым (хозайстванный годностьчым) чотлэн лакмыла.

Пырцын ирэжым тэнэ палэн лакмыла. Ик сүсөкышты ылшы пырцым сакой вэргыц нэлыт (вэлэц, логыцын да пындашкыц) да йажон йарэн шындэт. Ти пырцыгыц тэнэ ик килограммым йажо төр висадон висэн нэлыт.

Вара ти килограмм пырцым ик пырцын цела пырцывэлылажым ик вэки, вэс вэки шуды нүшмүвлэ дон вэс кинды пырцывлэм да кымшы вэки сакой молы кыныжвлэм айырат.

Ти пашам, кльэюнкыдон лэвэт шындымы стөл вэлны бшташ каньыл лиэш.

Кынам 3 араэш 1 килограмм пырцым айырен шындымыкы каждый арам пасна висат. Шамак толшы цела итырэ пырцыжы 950 грам лактын, шуды кыныж нүшмүвлэжы — 10 грам да вэсы сакой кыныжвлэжы (рок пыдыргыжы, олым пыдыргыжы, кү пыдыргыжы) — 40 грам лактын. Тынэм пырцын итырэжы 95 процэнты маныт (каждый 10 грам ик процэнтым пуа).

Кыцэ йажон ирыктымы ылын пырцы кыныж процэнтыжы анчыкта.

Кыныжышты пасна, кыныж шуды нүшмүштшы процэнты, сэк когон худа кыныж ылэшэт, айыртэмынок значэныжы ылэш, молы кынжшы шарлыдымы (пользыдымы) ылэш.

Кыныжшы (айыртэмынчок кыныж шуды нүшмүвлэ) шукок кынь, пырцым тынэм эчэ вэспачаш сортыруйэн колтымыла да вэспачаш итырэжым палэн лакмыла. Тэхэнь пырцым (вырлыкым) трийэр вашт да эчэ триумф сортыровки вашт колтымыкыжы пиш йажо линэжы.

Шытэн кэртмәшбйжым пәләш манын, сүсәккыц лыкмы пйрцй арагыц 100 пйрцым айырыдэок лыдын нәлйт. Ти пйрцйвләм начкы партышышкы аль начкы промокашкы пумагашкы пиштәт, (топылоть нөртәт, кошкаш вольам ак пуэп) аль начкы ошмашкы шбндәт, шокшы-лип вәрбшккй шбндәт дә шбтбмбжым анчат, тбшләт. Киндбй пйрцй шбтбмәшым 3 кәчб анчаш кәләш, молы культурым — 5—8 кәчб молы анчымыла.

Шамак толшы: кым кәчбштб 100 пйрцбгыцбн 98 шбтән ләктбн. Тбнәм 98 процәнтб пйрцбн шбтән кэртмәшбжб маныт. Ирэдон шбтән кэртмәшым пәлән ләкмбкбжб хозайствылан ўдәш йарал ылмыжым чотлән лыкташ лиэш. Тәнгә чотлымыла: итбрә процәнтбжым шбтән кэртмәш процәнтәш шукәмдбмблә дә маньары лимбжым 100-эш пайылымыла. Тәнгә ўдәш йарымжым (хозайствылан йарал ылмыжы) процәнтбжб ләктәш. Ирәшбжб 95 процәнтб ыләш кбнь, шбтән кэртмәшбжб 98 процәнтб ыләш кбнь, тбнәм хозайствылан ўдәш йарал ылмашыжы (хозайствәннбй годныстьшы) лиэш:

$$\frac{95 \times 98}{100} = 94\% \text{ нәрб.}$$

„Социальистьичәскойә зәмльәдәлбйә“ газәтәш Наркомзәм каждбй инок районвлә йбдә йишкыц-йиш пйрцблән икпоратка нормым ўдәш дә ўдбшәшлык пйрцбвләжб маханьы лишәшлык кишән кондицивләм (условивләм) обйәвләйә. Кондицивләшбжб ўдбшәшлык пйрцб маньары сәк чбдб⁰/₀ шбтән кэртмәшән, маньары сәк чбдб⁰/₀ ирә ылшы пйрцым дә хозайствылан ўдәш йарал ылшым (хозайствәннбй годныстьаным) анчыктымы.

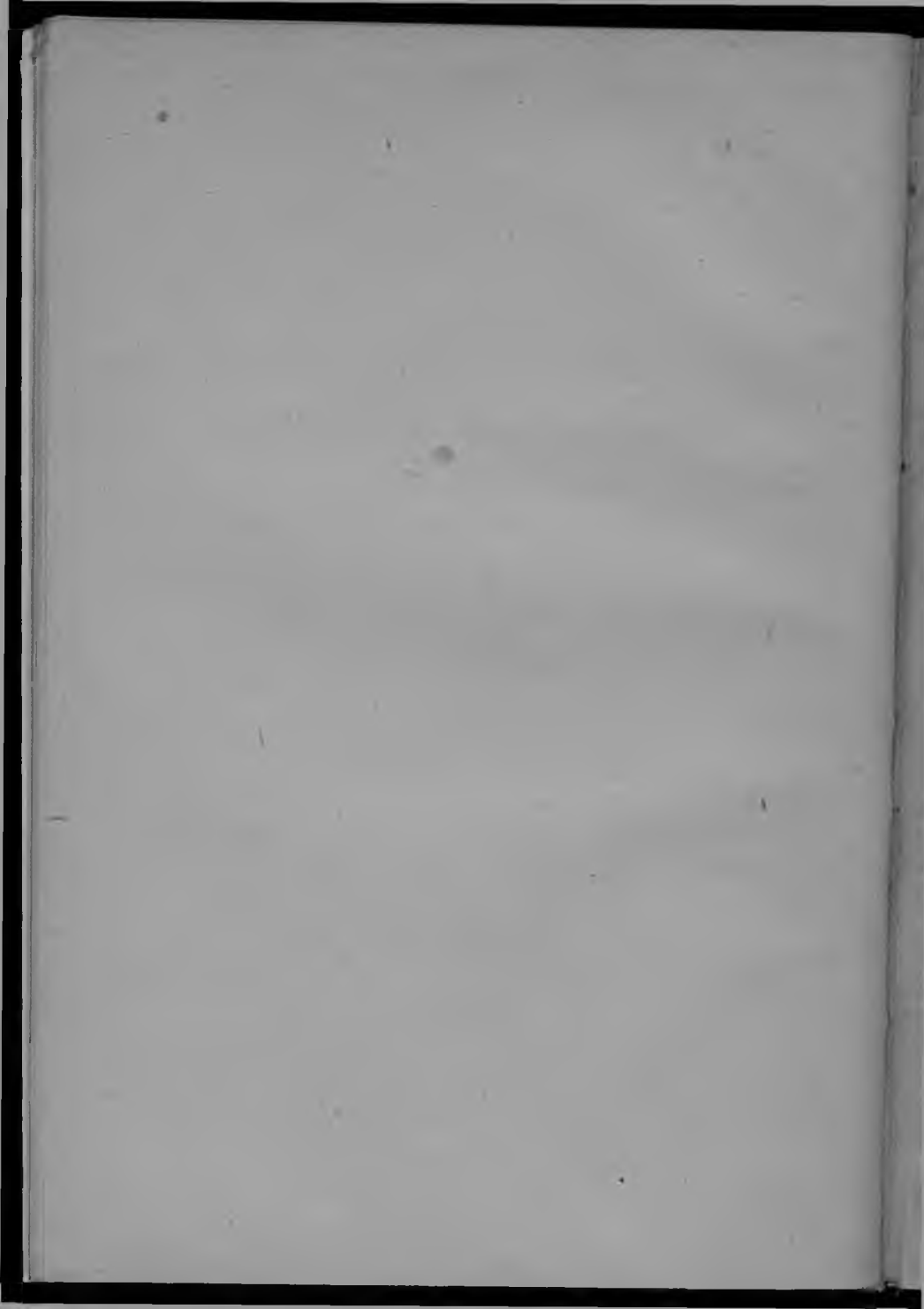
Удбшәшлык пйрцбн кондициштб анчыктымашкы процәнтбвләжб ак шоэп кбнь, хыть мадә, пыт Рай-

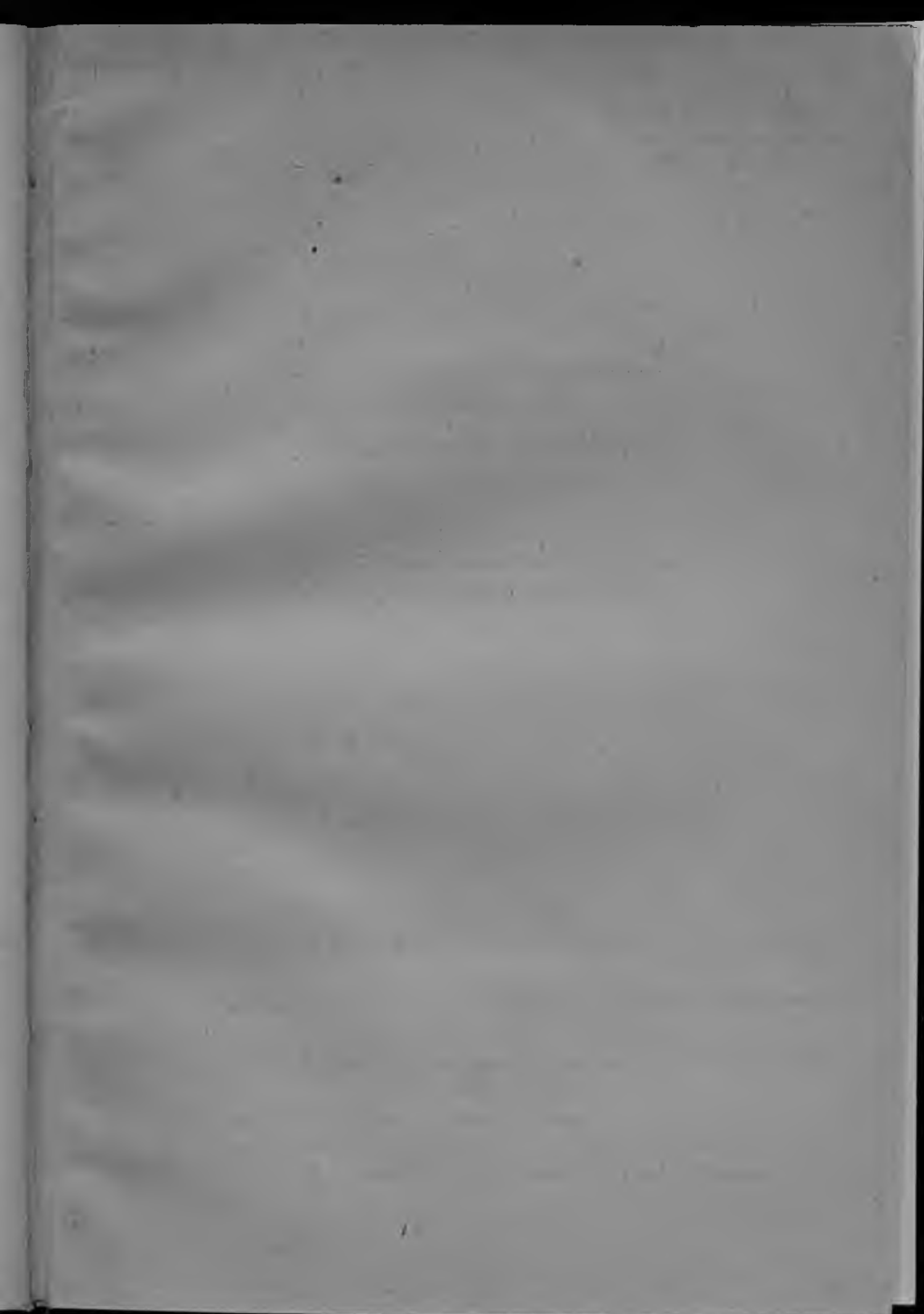
онный зэмэльный отдьэлгыц ырлыкым вашталташ йатмыла. Вашталтэн акэртэп кынь, тынәм ырлыкым нормыгыц утларакым удаш вэрэштэш.

Моштыдэ ырлыкым урдымы гишән ырлык шытэн кэртмәшыжым йамта, тыдындон тэл гач таманьар гәнәк шытэн кэртмәшыжым тышлэн (провэрайэн) анчаш кэлэш. ырлыкын шытэн кэртмәшыжы чыдэмаш тынгәлмыкы тынәмок ырлык пэрэгымәшым йажоэмдымылә.

Т Ы Н Җ А Л Т Ы Ш В Л Ä.

	<i>Стр.</i>
Агротъэхникёш пыт аңчалмыла	3
Шалдыра дә тыгыды пёрцызләгёц шётёшы азымвлä	6
Пёрцыз кыцä шётä	7
Пёрцыз итёрäйёмё машина шалдыра пёрцыз үдäш пуа	10
Пёрцыз итёрäйёмё машина кыныж шуды нүшмүвлäm ёфёлэн лыктын айыра	—
Итёрäйёмёш пёрцыз пэрэгä	12
Пёрцыз итёрäйёмёш вырыкаш пёрцыз пэрэгä дә ирэн урда	—
Сэк когон кэрäл пёрцыз пуалтымы дә пёрцыз итёрäйёмё машинавлä	15
Пёрцыз итёрäйёмё вэс статьян машиназтä	20
Пёрцыз итёрäйёмё машинавлäдон розотайёмё годшы тын (основой) правилёвлä	22
Вырыкым протртвльывайымаш.	24
Вырыкаш пёрцыз шётэн кертмäшёжё дә үдäш йарал ылмыжы	27

Акшбї
Цена **20** коп.
коп.

5900

Мар. г.
2-602

Вл № 50-В

З. С. ЧЕГОДАЕВА

**Очистка и протравление
семенного зерна**

Перевод Цендушева В.

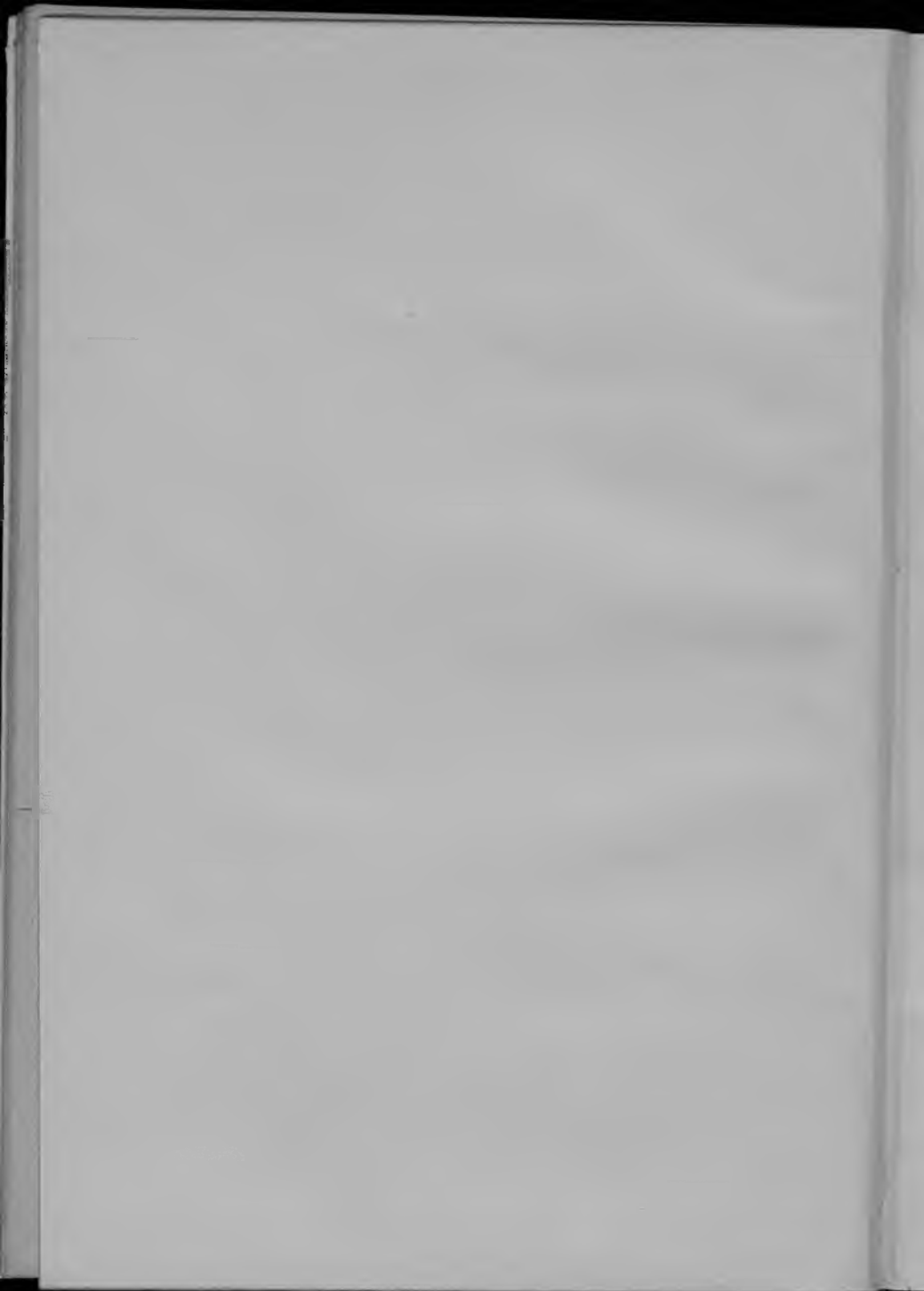
На горно-марийском языке

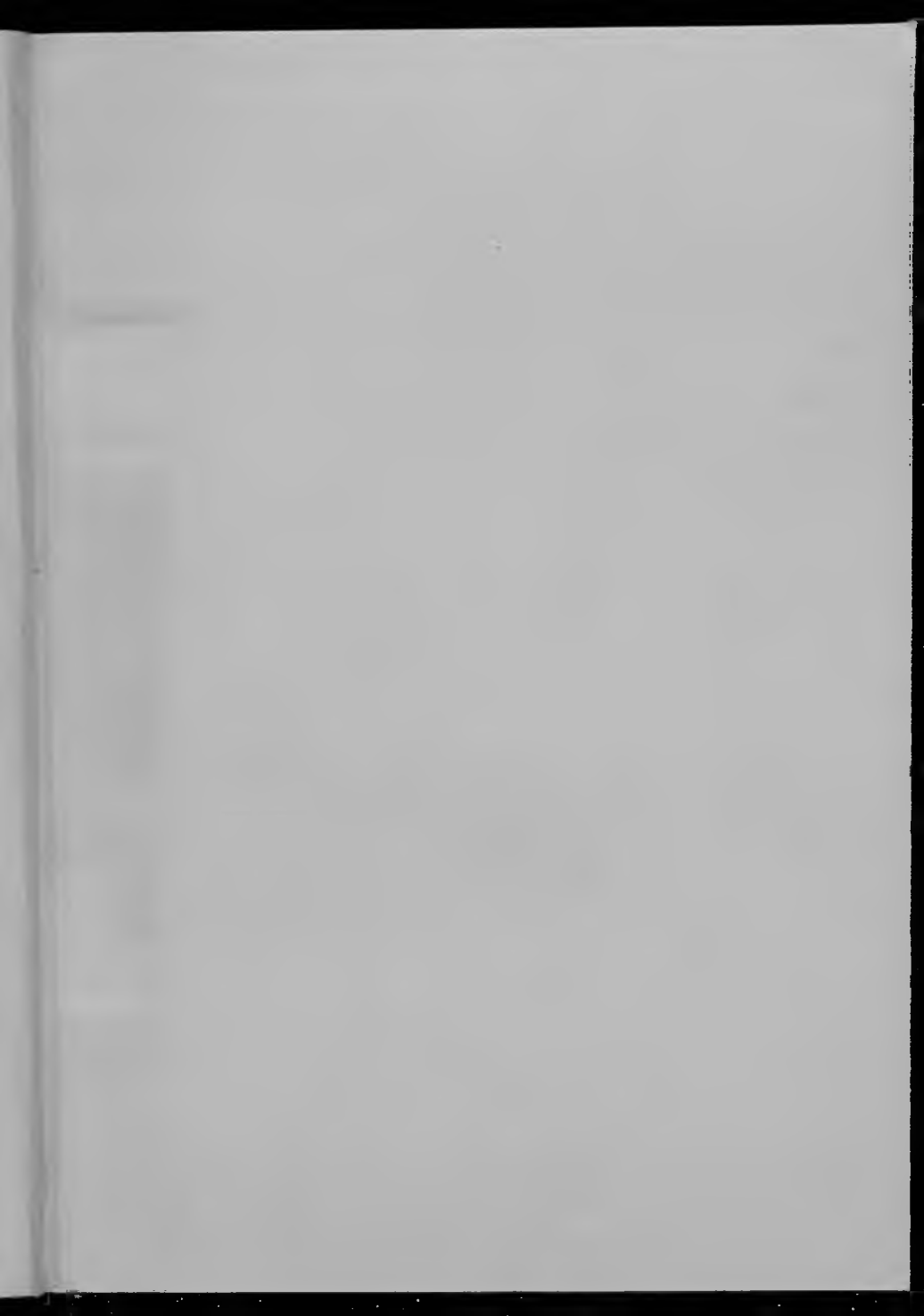
СКЛАД ИЗДАНИЯ:

магазины и отделения Книгообъединения ОГИЗа
и Коопкниги.

Любую книгу на национальных языках высылает
наложенным платежом (без задатка) Дом Интернаци-
ональной книги: Москва, ул. Горького 51.

Г.
09

	Map.
	2-602